

Калиев А.С.

## ЭТНОСТОР АРАЛЫК МАМИЛЕГЕ САЯСИЙ СЕРЕП

Калиев А.С.

## ПОЛИТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ МЕЖЭТНИЧЕСКИМ ОТНОШЕНИЯМ

A.S. Kaliev

## POLITICAL ANALYSIS OF INTER-ETNIC RELATIONS

УДК: 323.1

Бул илимий макалада этностор аралык мамилелерге, байланыштарга, укуктук нормаларга саясий өңүттө анализ берилип, коңшулаш өлкөлөрдөгү улуттук мамилелер менен салыштырылды.

**Негизги сөздөр:** мамлекеттик саясат, саясий түзүлүш, саясий процесс, саясат, саясий объект, саясий субъект, улуттук азчылык, саясий анализ, этнос, титулдук улут, улут, улуттук, басмырлоо, улуттук мамиле, улуттар аралык чыр-чатак, саясий күч, саясий бийлик, этникалык саясат, саясий плюрализм, укук, социалдык фактор, мыйзам, укуктук нормалар, геноцид.

В этой научной статье на научном аспекте был дан анализ межэтнические отношения, связям, правовые нормам и они были сравнены с национальными отношениями соседних стран.

**Ключевые слова:** государственная политика, политический строй, политический процесс, политика, политический объект, политический субъект, национальные меньшинства, политический анализ, этнос, титульная нация, нация, национальный, дискриминация, межэтнические отношения, межэтнический конфликт, политическая сила, политическая власть, этническая политика, саясий плюрализм, право, социальный фактор, закон, правовые нормы, геноцид.

In this scientific article on the scientific aspect of the analysis of inter-ethnic relations was given relations, legal norms and they were compared with the national attitude of the neighboring countries.

**Keywords:** country politics, political system, political process, politics, political object, political entity, national minorities, political analysis, ethnicity, title nation, nation, national, discrimination, inter-ethnic relations, ethnic conflict, political power, political power, ethnic politics, political pluralism, right, social factor, law, laws norms, genocide.

Кандай мамлекет болбосун саясий түзүлүш жана мамлекеттин саясаты улуттар аралык мамиле жөнгө салууда чоң ролду ойноору маалым. Анткени, саясий түзүлүш саясаттын объектинин жана субъектинин уюштурулушунун биримдиги болуп саналгандыктан, ал сөзсүз этностор аралык мамилеге таасирин тийгизет. Ошондой эле коомдун саясий турмушу да коомдун жашоосунун, элдин жашоосунун, полиэтностордун жашоосунун негизги сфераларынын бири болуп, мында саясий бийлик, коомдук, саясий күчтөр жана кыймылдар аракет кылышып, түрдүү саясий процесстер менен коштолуп, саясатта, саясий мамилелерде жана саясий ишмердүүлүктө объективдүү жана субъективдүү факторлор өз ара аракеттенишет. Коомдун саясий жашоосунда, полиэтностуу өлкөнү башкарууда

мыйзамдуу саясат негизги фактор болуп саналат жана бул багытта да көптөгөн илимий изилдөөлөр жүргүзүлүп анда: “При любом типе государственного и политического устройства политика государства, проводимая в отношении “меньшинств” играет большую роль, как впрочем, и в целом этническая политика, которая касается большинства или доминирующего этноса. При всем раннообразии политики, проводимой правительством, в ней можно выделить два основных направления, которые касаются этнических групп: интегрирующая политика (ее иногда называют унифицирующей) и политика культурного плюрализма. Политика плюрализма касаются отнюдь не только области культуры, языка и образования. В широком понимании это и представительство национальностей в институтах власти, так называемое “соучастие во власти”. Таким образом, политическая сфера тесно связано с социальными интересами людей, их трудовой устроенностью и мобильностью” [1.40].

Ошондой эле саясий илимдин изилдөө объектинде этникалык азчылыктардын укуктук абалын изилдөө да кирет, бул боюнча КМШ өлкөлөрү конвенцияга кол коюшуп, ал боюнча улуттук азчылыкка таандык тараптардын укуктарын коргоо [2] жана адамдардын негизги эркиндиктери жана укуктары жөнүндө укуктук документтер кабыл алынган. Улуттук азчылыкка таандык тараптардын укуктарын жана адамдардын негизги эркиндиктери жана укуктары коргоочу конвенция кайсы бир мамлекетке таандык атуулдукка ээ, ошол территорияда жашаган этникалык топтун келип чыгуусу, тили, дини же салты боюнча титулдук калктан айырмаланган тараптар үчүн так аныктамалар берилген. Конвенция боюнча КМШ мамлекеттеринин катышуучулары улуттук азчылыкка таандык тараптардын граждандык, саясий, социалдык, экономикалык, маданий укуктары жана эркиндиктери жалпы кабыл алган эл аралык адам укуктары стандартына дал келет жана ошол территорияда кандайдыр бир улуттук белгисине карап, дискриминацияга туш болуусуна жол бербей, мүмкүн болгон чараларды колдонот. Келтирилген маалыматтарды конвенциянын негиздери менен бекемдесек: “Подтверждение и развитие этот подход получил в Конвенции СНГ о правах и основных свободах человека. В ст.20 этой конвенции сказано о равенстве всех людей перед законом и праве на защиту без всякой

дискриминации, в т.ч., по признаку: пола, расы, цвета кожи, языка, религии, политических или иных убеждений, национального или социального происхождения, принадлежности к национальному меньшинству, имущественного и должного положения, места рождения или иного обстоятельства. В ст.21 устанавливается норма, согласно которой “лицам, принадлежащим к национальным меньшинствам, не может быть отказано в праве индивидуально, совместно и бесприпятственно выражать, сохранять и развивать свою этническую, языковую, культурную и религиозную самобытность” [2]. КМШ-нын Конвенциясынын беренелеринен белгилүү болгондой, улуттук азчылыкка тиешелүү коллективдүү жана жеке тараптардын укуктарын таанууну жайылткан жол экендиги көрүнүп турат. Кийинки мезгилдерде мамлекеттердеги этникалык азчылыктарды коргоо жана укуктарынын абалын баалоо төмөндөгүдөй көрсөткүчтөргө ээ экендигин мисал келтирели:

- фиксация в конституции не только индивидуальных прав граждан государства, в том числе принадлежащих к меньшинствам, но и коллективных прав меньшинств;
- законодательное закрепление норм ответственности должностных лиц и государственных органов за проведение политики геноцида, дискриминации и ассимиляции;
- наличие законодательных актов, регулирующих порядок реализации коллективных прав этнических, языковых, религиозных общностей в государстве;
- наличие специальных институтов, обеспечивающих учет интересов меньшинств и проведение систематического диалога между государственной властью и национальными меньшинствами;
- наличие специальных мер, предпринимаемых для обеспечения участия меньшинств в общественно-политической жизни государства. [2].

Мамлекеттеги этностук азчылыкка Кыргыз Республикасынын Конституциясында да мазмундуу орун берилип, өлкөбүздө жашап жаткан поли-этностордун укук, милдеттери жөнүндөгү маалыматтарды жогоруда айтып өттүк. Ошол маалыматка кошумча иретинде Кыргызстандагы мыйзамдардын мүнөздүү өзгөчөлүгү бар, маселен, башка мамлекеттин курамындагы кыргыз улутундагы этникалык азчылыкка да кам көрүүсүн 2007-жылдагы Конституциянын 20-беренеси менен бекемдөөгө болот: “Киргизы проживающие за пределами Киргизской Республики, вне зависимости от наличия гражданства другого государства вправе приобрести гражданство Киргизской Республики в упрощенном порядке”, представители других этнических групп таким правом не пользуются. К правовым механизмам реализации политических и экономических прав киргизов можно отнести Закон КР “О государственных гарантиях этническим киргизам, возвращающимся на историческую родину” [3].

Ошондой эле кайсы бир мамлекетте жашаган улуттук азчылыктардын өз тилдерин сактап калуусу да мамлекеттин Баш мыйзамында көрсөтүлүп, мамлекеттик тил катары кыргыз тили, расмий тил-орус тили, этностук азчылыкка таандык башка тилдерин сактоо мамлекет тарабынан кепилдикке алынат, мамлекеттик жана расмий тилди билбегендиги үчүн куугунтукталбайт, мамлекеттин аймагында жашоочу бардык эл бирдей укук, милдеттерге ээ. Тактап айтсак, коомдун бардык мүчөлөрүнүн, ошонун ичинде этностук азчылыктын укуктары жана эркиндиктери бирдей. Эч кимдин коомдун башка мүчөлөрү ээ болгон укук жана эркиндиктерден ашык укук жана эркиндиктерге ээ болушу мүмкүн эмес. Жалпы жонунан жеке укук жана эркиндиктер, адамдын жана атуулдун эркиндиктери, атуулдун коомдун иштерин башкаруу укугу, социалдык-экономикалык укуктар, социалдык-маданий укуктар, адамдын жашоого, бедел-баркка болгон укугу, дин тутуу, ой-пикирин эркин билдирүү, эс алуу укугу, эне менен баланын мамлекет тарабынан корголушу, медициналык жардам алуу укугу этностук өзгөчөлүгүнө карабастан баарына бирдей. Полиэтностуу мамлекеттердин бири Кыргызстанга чектеш турган Казакстан менен салыштырып карасак: “Несколько статей Конституции говорят о недопущении пропаганды и агитации расового, национального, религиозного, сословного и родового превосходства, какой-либо дискриминации по мотивам расы, национальности, языка, отношения к религии. В Казахстане запрещены создание и деятельность общественных объединений, цели и действия которых направлены на насильственное изменение конституционного строя, нарушение целостности Республики, подрыв безопасности государства, разжигание социальной, расовой, национальной, религиозной, сословной и родовой розни. Возможность воздействия межэтнических отношений на политическую стабильность отмечается в Законе “О национальной безопасности Республики Казахстан”, согласно которому “не допускается принятие решений и совершение действий, заведомо способных: 1) нарушить единство Казахстана и ухудшить состояние межнациональных отношений; 2) нарушить общественное согласие и политическую стабильность в стране” [4].

Демек, бардык эле өлкөлөрдө жалпы титулдук улут менен бирге улуттук азчылыктын укуктары мыйзам чегинде бирдей корголсо, улуттар аралык чыр-чатактар кайдан чыгат деген суроо пайда болот. Анткени конфликт саясий жана социалдык чөйрөдөн бөлүнүп каралбайт. Курчап турган айлана-чөйрөнүн сапаты жана анын динамикасы бир топ көрүнүштөрдү аныктайт: дал ушул мезгилде жана ушул аймакта конфликттин пайда болушу мүмкүнбү; ал курчап турган чөйрөгө кандай объективдүү ролду ойнойт. Курчап турган чөйрө жана мезгил жөнүндө сөз баштаган себебиз, мындай конфликттүү көрүнүштөр СССРдин мезгилинде да кездешкендиги белгилүү, айрыкча анын ыдыроо мезгилине жакынкы

мезгилдерде. Бул багытта тегерек столдор уюштурулуп, ага катышкан катышуучулардын пикири боюнча “Конфликты в СНГ, некоторые вопросы методологии исследования”, весь 1987-1992 гг. Были конфликтообразующими [5.60-64].

Ушул сыяктуу эле конфликттүү көрүнүштөр жалпы эле Кыргызстандын түштүгүндө кайра-кайра кездешкендиги да жалпынын эсинде. Башка өлкөлөрдө жана биздин өлкөдө болуп өткөн конфликттерди жана конфликттүү көрүнүштөрдү саясий өнүгүүтө анализдөө менен алардын мүнөздүү белгилерине, катышуучуларына, объективдүү жана субъективдүү таасирлерге карап төмөндөгүдөй типтерге бөлүүгө боло тургандыгын сунуштаган илимпоздордун пикирине [6.34-36]. ылайык:

- Этностордун байыркы ата-бабалары жашап өткөн аймактарды калыбына келтирүү максатында территориялык жаңжалдарга баруусу. Анын булактары болуп, ички саясий күч менен өкмөттүк бийликтин карама-каршылыгы, башкача айтканда саясий же коңшу мамлекеттин согуштук күчүнө таянган ирредентисттик жана сепаратисттик топтордун улуттук-боштондук кыймылдарынын бир бөлүгү. Анын классикалык мисалы тоолуу Карабах жана түштүк Осетиядагы кырдаал;

- Этникалык азчылыктын көз карандысыз мамлекетти түзүү аракеттеринин натыйжасында пайда болгон чыр-чатактуу көрүнүштөр. Мындай абал Абхазияда, Гагауздарда жана Приднестровьеде кездешкен;

- Депортацияланган калктын территориялык укуктарын калыбына келтирүүгө байланышкан конфликттер (Пригородный району үчүн осетин жана ингуштардын ортосундагы талаш-тартыш);

- Кайсы бир мамлекеттин коңшу мамлекет менен такталбаган чек арасындагы конфликттер. Маселен, Эстония менен Латвия жакын жайгашкан Псков областынын райондорун кошуп алууга аракеттенүүсү. Белгилүү болгондой бул аймактар эки мамлекетке тең таандык болгон, ал эми 1940-жылдан кийин РСФСРдин курамына кирген;

- Советтик мезгилдеги территориялык өзгөрүүлөрдөн келип чыккан пикир келишпестиктер. Бул Крым көйгөйү жана Борбордук Азиядагы территорияны жөнгө салуудагы принциптердин натыйжасы.

- Экономикалык кызыкчылыктардын натыйжасындагы кагылышуулар, башкача айтканда башкаруучу саясий элитанын кызыкчылыгынын жогору турушу;

- Тарыхый факторлордун негизиндеги конфликттер, тактап айтсак, метрополияга каршы көп жылдык улуттук-боштондук күрөштөр (Россия бийликтериндеги жана Кавказ элиндеги конфрантация жана конфедерациянын ортосунда);

- Башка республиканын аймагына көп мезгил мурда депортацияланып келген элдердин конфликттүү көрүнүштөрү. Мындай көйгөй Өзбекстандагы месхитиндик түрктөр менен Казакстандагы чечендер;

- Көз карандысыз шериктеш мамлекеттеги орус тилдүү калктын дискриминацияга дуушар болуусу;

- Лингвистикалык кайчы пикир же ар түрдүү улуттук жамаат менен пикир келишпестикке баруу (мамлекеттик тил менен бирге башка тилдердин статусун чечүү талаш-тартыштары);

- Кээ бир мамлекеттерде конфликттин бардык мүнөздүү белгилеринин кездешүүсү. Мисалы тоолуу Карабахтагы конфликттерде этникалык территориялык саясий, экономикалык диндик белгилер бар;

- Ал эми Кыргызстандын түштүгүндө кездешкен конфликттүү көрүнүштөрдө да этникалык, территориялык, экономикалык, саясий, социалдык белгилерди кездештирүүгө болот.

Жыйынтык: Этникалык конфрантация кырдаалында саясий аракеттин жана таасирдин детерминанттары жөнүндөгү суроо жаралат. Демек, субъектилердин саясий жүрүш-турушу жөнүндө анализдөөдө төмөнкүлөрдү эске алуу зарыл: биринчиден, жүрүш-туруштун максаты, аракеттин эмнеге багытталуусу; экинчиден, “өзүмдүкү” жана “өзгөнүкү” деген критерийлердин чек арасы; үчүнчүдөн, субъект өзүнүн максатын канааттандыруу үчүн эмнеге барууга даяр. Мына ушул жагдайлар улуттар аралык кырдаалды изилдөөдөгү методологиялык критерийлердин негиздери болуп саналат. Улуттар, этностор аралык конфликттерди изилдөөдө конфликт субъектисинин саясий активдүүлүгүнө баа берилип, тигил же бул коомдук тайпанын конфликтогендик мүнөзү аныкталат.

Ошондуктан конфликтологиялык теориялардагы негиздерге таянуу менен макулдашуу менен жашоого багыт берген мамлекеттин башкаруу саясатына, жамааттык байланыш менен этностор аралык мамилелерге, мамлекет тарабынан күтүүнү талап кылбаган маселелердин токтоосуз каралышы жана чечилиши, конфликттин алдын алуу үчүн рационалдуу жолдордон экендигин сунуштайбыз.

#### Укуктук ченемдик актылар:

1. Европейская конвенция о защите права человека и основных свобод. Режим доступа://www. Humanrights/ coe/ int/ aware/GB/public/materials/1044/pdf/
2. Кыргыз Республикасынын Конституциясы. Бишкек, 2015.-с.12, 18, 20.
3. Конституция Республики Казакстан. Алматы: Казакстан, 1995.
4. Конвенция СНГ об обеспечении прав лиц, принадлежащих к национальным меньшинствам. Минск. 21.10.1994.
5. Балтабаева А.Т. Стратегический прогноз межнациональных отношений на юге Кыргызстана (социокультурный анализ) Бишкек., 2000.-с.34-36.

#### Адабияттар:

1. Омуралиев Н.А. Межэтнические конфликты в Кыргызской Республике: социологический анализ. Бишкек. Илим., 2012.-с.-10,40.

Рецензент: к.и.н., доцент Маматов А.